

A József Attila Könyvtár Digitalizálási Stratégiája 2020-2025

„Nem lehet nem digitálisan élni egy digitális korban.”

Dr. Nagy Marcell

I. A Stratégia általános célrendszere:

Magyarországon is kialakult az úgynevezett „digitális ökoszisztéma”, amely felhasználók millióit és eszközök tízmillióit köti össze egyre nagyobb kapacitású hálózatokkal és egyre összetettebb elektronikus szolgáltatásokkal.

A változás következtében a közgyűjteményi feladatrendszer is kitágul, a hagyományos feladatellátás mellett felértékelődik, illetve néhány esetben elsődlegessé válik az új médiumok felhasználásával történő kultúrákövetítés.

Az intézményeknek valamennyi tevékenységükkel kapcsolódniuk kell a digitális ökoszisztémához: új szemlélet jelenik meg a közgyűjtemények digitalizálásában, amely a tartalomszolgáltatás minőségi és mennyiségi javulását eredményezi.

A közfeladatot ellátó intézmények számára ez a társadalmi elvárás nem csupán többletfeladatot jelent, hanem olyan lehetőséget, amely a felszabaduló szinergiák segítségével nemcsak a kulturális örökség társadalmi hasznosulását segíti elő, hanem alapvetően befolyásolja a hosszú távú megőrzést, a feldolgozást és a gyarapítást is, tehát a teljes tevékenységi láncot áthatja.

A folyamat további különlegessége, hogy az adatvagyon újrafelhasználásával, a folyamatos tartalombővítéssel a kreatív ipar értéknövelt szolgáltatásokat hozhat létre, amelyek szintén visszahatnak a szolgáltatók tevékenységére, növelve az intézmények fenntarthatóságát és társadalmi hasznosságát.

A közgyűjtemények alapfeladatainak megújulása a feladatellátók szakmai megújulását, szemléletváltását is kikényszeríti.

A közgyűjtemények megújulása társadalmi hasznosulásuk mértékén múlik. Ez az igény új szemléletet követel meg, amely a digitalizálás vonatkozásában azt a kötelezettséget jelenti, hogy valamennyi alaptevékenységet ezzel az új szemlélettel kell végezni: az egyes célcsoportoknak nyújtott tartalomszolgáltatásnak kell áthatnia a teljes tevékenységet. Az intézmények alaptevékenységének megerősítésével lehetővé válik a tartalomszolgáltatás minőségi és mennyiségi javulása.

I./1. A stratégia átfogó céljai:

A József Attila Megyei és Városi Könyvtárnak a Közgyűjtemények Digitalizálási Stratégiájának megfelelően átfogó célja, hogy a Könyvtár tartalomszolgáltatása szolgáltatásorientált szemléletet tükrözzön: a felhasználói igények ismeretéből kiindulva határozza meg a szolgáltatott tartalmat és annak felhasználhatóságát úgy tervezzék meg, hogy az valóban segítse a potenciális felhasználót speciális céljai elérésében, legyenek ezek rekreációs, oktatási, vagy gazdasági alkalmazási típusúak.

☑A Könyvtár a kulturális örökség őrzőjéből, a kulturális örökség első számú, autentikus, forrás értékű megosztójává váljon.

☑A digitalizálás legyen eszköz ahhoz, hogy az emberek könnyebben juthassanak hozzá olyan tudáshoz, amely egyéni élethelyzetüket javítja.

☑Javuljon a digitális kulturális tartalmakat használók életminősége: az emberek bármikor információhoz juthassanak, hozzáférhessenek a digitálisan elérhető kulturális tartalmakhoz, ezáltal tudásuk bővüljön.

☑Javuljon a felhasználói komfortérzet: vagyis célunk a felhasználó számára releváns és könnyen elérhető tartalom szolgáltatása.

☑Érzékelhetővé váljon az oktatás és a közgyűjteményi tartalomszolgáltatás egymásra utaltsága.

☑Javuljon az állampolgárok digitális kompetenciáinak minősége, ezáltal növelhető az online oktatásban, felnőttképzésben résztvevő lakosság aránya. A digitális világban való jártasság versenyképesebb munkaerőt, igényesebb fogyasztót jelent.

Annak érdekében, hogy a Könyvtár digitális tartalmaival minél szélesebb közönséget szólíthasson meg ezen digitális tartalmakat meg kell jelenítenie a digitális térben, saját digitális felületein (weboldal, saját webes alkalmazások, digitális eszközök az olvasói terekben stb.)

A tatabányai József Attila Megyei és Városi Könyvtár, mint nyilvános könyvtár alapfeladata, hogy a kulturális örökség megőrzésének céljából a helyismereti dokumentumokat gyűjtse, megőrizze, archiválja és mindenki számára elérhetővé tegye. Ennek fontos része a helyi sajtó digitalizálása, feltárása. A helyismereti gyűjtemény páratlan értékei többek között a helyi lapok bekötött lapszámai, az elektronikus katalógusokban feltárt helyismereti cikkek bibliográfiai adatai, a fotó- és képgyűjtemények, illetve aprónyomtatványok. Mindezek mellett pótolhatatlan értéket képvisel a könyvtár mintegy 1300 dokumentumból álló muzeális gyűjteménye.

A múlt értékeinek hagyományos formában történő elérhetővé tétele mellett fontos a helyismereti kutatást segítő, a helyi értékek nyilvános elérhetőségét biztosító digitális tudástárak létrehozása. Ennek alapját/szabályrendszerét a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia 2017-2025 jelenti.

A stratégia mentén első lépésben a cél egy, a Komárom-Esztergom megyei helytörténeti értékeket megőrkítő digitális adatbázis és elektronikus könyvtár létrehozása, amely távolabbi célként a jövőben illeszkedik az országos stratégia által létrehozni kívánt Nemzeti Adattár Projektbe.

II. Helyzetelemzés

II/1. A helyismereti gyűjtemény a gyűjtőköri szabályzat alapján

A József Attila Megyei és Városi Könyvtár a helytörténeti kutatás támogatása érdekében a helyismereti irodalmat valamennyi könyvtári dokumentumtípusra vonatkozóan a teljesség igényével gyűjti, függetlenül megjelenési idejétől.

A gyűjtemény teljességre törekvően tartalmazza:

- a. adathordozótól függetlenül minden Komárom-Esztergom megyére, illetve az előd közigazgatási egységre vonatkozó dokumentumot
- b. helyi szerzők műveit,
helyi szerzőnek minősül:
 - helyi születésű, helyben lakó, helyi témával foglalkozó,
 - nem helyi születésű, helyben lakó, helyi témával foglalkozó,
 - helyi születésű, helyben lakó, nem helyi témával foglalkozó,
 - nem helyi születésű, helyben lakó, nem helyi témával foglalkozó, de tevékenysége nyomot hagyott a város vagy a megye életében,
 - helyi születésű, nem helyben lakó, nem helyi témával foglalkozó.
- c. helyi nyomdák termékei,

Amennyiben helyi vonatkozású a dokumentum a helyismereti gyűjtemény állományába, amennyiben nem helyi vonatkozású, de a felnőtt, illetve a gyerekrészleg gyűjtőkörébe illeszkedik, abba az állományba kerül, az egyéb dokumentumokat külső raktárba szállítjuk.

d. Muzeális gyűjtemény

Elsősorban a helyismereti vonatkozású anyagot gyűjtjük. Kivételt képeznek azok a dokumentumok, amelyek egy-egy gyűjtemény egészben történő megvásárlásakor kerülnek a könyvtár birtokába. Muzeális dokumentummá minősítéskor a

22/2005(VII.18.) NKÖM rendeletben foglaltak az irányt adók.

Az állomány jelenleg közel 13 000 darab dokumentumból áll. Helyismereti cikk adatbázisunk több mint 118 000 ezer rekordot tartalmaz. Muzeális gyűjteményünk száma 1265 db.

II/2. könyvtáron belül végzett digitalizálás múltja és jelene

a) a digitalizálás kezdetei

Könyvtárunkban a digitalizálás kezdetleges eszközökkel 2010 körül kezdődött el. A munkát az informatikai csoporton belül három munkatárs végezte OpticBook A/4-es kötésímélő síkágyas szkennerekkel, A/3-as síkágyas szkennerekkel és ABBYY Fine Reader OCR programokkal. Ennek során digitalizálásra került mintegy 590 helytörténeti dokumentum (szótárak, helységnévlexikonok, diplomamunkák, disszertációk, időszaki kiadványok, folyóirat cikkek, évkönyvek, tanulmányok). A többszöri fenntartó- és igazgatóváltás miatt azonban a digitalizálási nehezen és akadozva haladt, miközben a tevékenységhez szükséges eszközeink is elavultak.

b) Hungaricana projekt

Pályázati úton az Arcanum Adatbázis Kft. országos szinten elvégezte a megyei könyvtárak állományában lévő a második világháború utáni magyar megyei napilapok digitalizálását, amelyek az Arcanum és a most már OSZK által üzemeltetett Hungaricana portálon szabadon elérhetőek. Könyvtárunk állományából a Komárom Megyei Dolgozók Lapja és a Komárom-Esztergom Megyei 24 Óra számai kerültek digitalizálásra 1952 és 2016december 31. között. A lapszámok kétrétegű pdf formátumban érhetőek el, a teljes Hungaricana-gyűjtemény alkalmas a szövegtest szabad keresésére, jelentősen megnövelve a helytörténeti kutatás és a mindennapi olvasói érdeklődés nyújtotta lehetőségeket.

c) digitalizálás a KDS-K keretében

A pályázatban a pályázó intézményeknek kötelező vállalásokat kellett elfogadniuk. Ilyenek voltak a digitalizációs terv elkészítése a 2019-2021. évekre; a könyvtári digitális gyűjtemény oktatási célú újrahaznosíthatóságával 3 db oktatási célú tartalomszolgáltatás fejlesztése; az elkészült oktatási célú tartalomszolgáltatáshoz kapcsolódó módszertani ajánló(k) készítése; minimum 10 000 db, az OSZK által előírt formátumú digitális leképezés; a digitalizálás során létrejövő tartalmak részletes tárgyi és formai feltárása szabványos (MARC, DC) formában; az OSZK webarchiválási tevékenységének segítése, elsősorban a helyi vonatkozású oktatási, tudományos és kulturális online tartalmak esetében; a digitális másolati példányok és kapcsolódó adatok átadása az OSZK-nak.

Könyvtárunk a digitalizációs munkához ezen pályázat által biztosított források felhasználásával vásárolt professzionális A/3-as műhelyszkennert. A feldolgozáshoz szükséges számítástechnikai és adattárolási kapacitás a rendelkezésünkre állt. A vásárolt szkennert szerencsésen kiegészíti az új könyvtárunkban kialakítandó digitális labor eszközparkját.

Az adatok biztonsági másolatainak archiválását külső szolgáltató bevonásával végeztük.

A digitalizálás eredményeképp keletkezett szolgáltatási másolatok (PDF és ebook formátumokban) könyvtárunk digitális tárából és katalógusából érhetőek el. A létrejött tartalmak felhasználását külső DRM megoldással szabályozhatjuk, illetve az új épületbe telepített önkölcsönző készülékekkel – elektronikus dokumentumként – kölcsönözhetővé tesszük.

A feltöltött digitalizált dokumentumok köre:

	Bányászat	Színháztörténet	Trianon	Egyéb
Könyv	22	2	5	2
Aprónyomtatvány	946	2	-	-

Összesen 11 839 db digitális leképezés, melynek másolat rekordjait (és a hozzá tartozó pdf és txt fájlokat) átadtuk az OSZK-nak.

Folyamatosan zajlik még a már szkennelt és OCR-ezett dokumentumok feltöltése (KB. 2000 db digitális leképezés)

d) digitalizálás a Tudásközpontban

Digitalizációs tevékenységünk folytatásának céljából az új könyvtárépületbe digitális labor került a következő eszközparkkal:

- a KDS-K pályázat keretében vásárolt ZEUTSCHEL OS 15000 Advanced Plus Könyvszkennert (A3+)
- ZEUTSCHEL OmniScan 12002 Advanced Plus (A2+)
- ZEUTSCHEL Delta HD
- kötegelte módú archiváló szkennert

Ezen eszközökkel lehetőségünk van könyvek és dokumentumok professzionális, valamint mikrofilmek szkennelésére is.

A digitális labor kialakításánál elsődleges szempont volt, hogy az elkészült „megőrzési másolat” technikailag alkalmas legyen átadásra a Digitális Nemzeti Fejlesztési Program megvalósítása során elkészült Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia által intézményi aggregátorként megjelölt OSZK számára.

A digitalizáló munkahelyek nagy teljesítményű számítógépek, színhelyes, kalibrálható monitorokkal, a szükséges grafikai és kiadványszerkesztő szoftverkörnyezettel. A digitális labor adatbiztonsági szempontból külön file-szerverrel és adat archiváló szerverrel van felszerelve.

A digitalizáló labor eszközeinek beszerzése – a könyvtárberuházás IT beszerzésének részeként – közbeszerzési eljárásban valósult meg.

II./3. A digitalizált objektumok minőségbiztosítása

Könyvtárunk a KDS-K pályázatához, illetve a létrehozandó digitális laborhoz kapcsolódva új digitalizálási szabályzatot készített, amely már megfelel az új eszközök által biztosított magasabb technikai minőségnek és az általuk nyújtott többlet szolgáltatásoknak.

Elkészült új digitalizálási szabályzatunk a munkafolyamatokat úgy definiálja, hogy a létrehozott digitális másolatok a Közgyűjteményi Digitalizálás Fehér Könyvében megfogalmazott irányelveknek és elvárásoknak teljes mértékben megfeleljen.

A létrejött digitális másolatok QL04-es minőségi szintű fájlok. A fájlok (TIFF, JPEG2000) EXIF információkkal ellátottak. A digitális másolatok részletes feltárását intézményünk Integrált Könyvtári Rendszerében (TextLib) végezzük. A metaadatokat szabványos HUNMARC, illetve Dublin Core formátumban tudjuk átadni.

II./4. A könyvtár digitális tevékenységének SWOT-analízise

Erősségek

- értékes muzeális dokumentumok
- Komárom-Esztergom Megyei Értéktár
- tervszerű állományalakítás
- állományvédelem (RFID)
- a teljes állomány elektronikus feldolgozottsága és az OPAC-ban való kereshetősége,
- MOKKA/ODR feltöltés: jelenlét az országos adatbázisokban
- egységes informatikai hálózat
- a könyvtárosok a munkaköröknek megfelelő szakirányú végzettséggel rendelkeznek
- szakmai együttműködés a megye könyvtáraival

Gyengeségek

- a digitalizálni kívánt, főként muzeális dokumentumok rossz állapota
- a számítógéppark gyors ütemű amortizációja, avuló technikai berendezések, (ezek fejlesztése szinte kizárólag pályázati úton lehetséges)
- pénzügyi kiszámíthatatlanság
- megoldatlan szerzői jogi viszonyok

- a marketing és a PR tevékenység hiányosságai
- problémás a különböző részlegek közötti együttműködés, információáramlás
- kevés dolgozói létszám, a humánerőforrás hiánya,
- az 50 év felettek körében és a 8 általánossal rendelkezők körében alacsony a digitális írástudás szintje
- az internet-használók között magas a kizárólag alapszintű szolgáltatások (email, közösségi oldalak, információk, hírek stb.) használata

Lehetőségek

- az uniós pályázatok és más pályázatok lehetőségének kihasználása
- az intézményekkel (megyei közgyűjtemények, a megye közkönyvtárai, egyetem, nyomdák) és a civil szervezetekkel való kapcsolat erősítése
- kapcsolatok, együttműködés kiterjesztése iskolai könyvtárakra, általuk az iskolákra
- hatékonyabb marketing és PR tevékenység
- szponzorok szerzése
- az infokommunikációs technológiára épülő szolgáltatások (távolból elérhető könyvtári szolgáltatások) bővítése
- az e-dokumentumok és ezek szolgáltatásainak kialakítása
- új használói csoportok bevonása
- az olvasók digitális írástudásának megszerzésének, megerősítésének segítése
- a helyismereti állomány és a muzeális gyűjtemény darabjainak digitalizálása
- az elektronikus tartalmak tartós megőrzése, hozzáférhetővé tétele
- minőségpolitika, minőségirányítás bevezetése (Minőségpolitikai Kézikönyv elkészítése)
- további közösségi csatornák felhasználása a használókkal való kommunikációban
- további szakmai és egyéb együttműködések kialakítása, fejlesztése
- az intézmény központi szerepéből adódó lehetőségek: ODR szolgáltató könyvtár, a megye könyvtárközi kölcsönzésének központja, a városi lakosság könyvtári ellátásának központja, a megye könyvtári módszertani központja, KSZR központ (Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer)

Veszélyek

- a dolgozói létszám további csökkenése negatívan befolyásolja a szolgáltatások mennyiségét és minőségét
- a hasonló profilú profitorientált cégek és internetes szolgáltatásaik konkurenciát jelentenek
- a központi szakmai irányítás gyengülése
- hanyatló olvasási kultúra, és a kultúra jelentőségének csökkenése
- a működési és fenntartási feladatokra fordítható források folyamatos csökkenése
- a bérezés alacsony szintje
- költségvetési forráshiány
- szponzorálás hiánya
- növekvő dokumentum- és digitális szolgáltatásárak

- Az 50 év feletti korosztályok tartósan „benntagadnak” a digitálisan írástudatlanok táborában

III. Megvalósítás

a) első ütem: 2020-2022

- kialakítjuk digitális gyűjteményünk alapjait: a Hungaricában digitalizált napilapok mellé, folyamatosan bővített formában teszünk plusz tartalmakat, illetve feltöltjük saját létrehozott elektronikus könyvtárunkat
- új honlap létrehozása
- egy weboldal kialakítása a Könyvtár portálján belül, amely tájékoztatja a használókat a digitális gyűjteményről, hivatkozásokkal
- elérhetővé tesszük az olvasóteremben a belső hálózaton lévő digitalizált anyaghoz való hozzáférést
- a korábban beszkenelt nagy mennyiségű dokumentum feldolgozása és közzé tétele

b) második ütem: 2023-2025

- a második világháború előtti megyei sajtótermékek teljességre törekvő digitalizálása
- adatmegosztás-feltöltés megkezdése az ekkora remélhetőleg elkészülő Nemzeti Adattár Projektbe
- a megkezdett munka folytatása, a digitális állomány bővítése
- a digitális gyűjtemény kibővítése egyéb dokumentumtípusokkal (fotó, képeslap, helyi irat, könyvtári kiadványok, mikrofilmek, audiovizuális dokumentumok)

c) folyamatos tennivalók

- jelentős előrehaladás a korábban beszkenelt nagy mennyiségű dokumentum feldolgozásában és közzé tételében
- szükség esetén változtatás az országos stratégia által diktált specifikációknak megfelelően
- folyamatos digitalizálási munka
- a digitális gyűjtemény kibővítése egyéb dokumentumtípusokkal (fotó, képeslap, helyi irat, könyvtári kiadványok, mikrofilmek, audiovizuális dokumentumok)
- stratégiaalkotás és a munka koordinálása
- állományvédelem

IV. Összegzés

Az elmúlt évek során sajnos háttérbe szorultak a Könyvtár digitalizálást érintő szolgáltatásai. A Hungaricana-pályázat eredményeként létrejött helyi sajtó archívum, valamint a KDS-K során foglalkoztatott kollégák által végzett munka megalapozták egy korszerű, helyismereti digitális gyűjtemény létrejöttét. Mára a helyi napilapok szinte teljes egészében kereshetők és megtekinthetők online a második világháborút követő évektől 2016-ig, a KDS-K pályázat ezt egészíti ki több ezer aprónyomtatvány, valamint a bányászat, a színháztörténet és trianon témájú könyvek (több mint 30) digitális közzétételével. A helyi sajtótermékeket folyamatosan kiegészítjük a szerzői jogvédelem alól mentesült helyismereti könyvek közzétételével. Mindehhez hozzájön az igazodás az országos szabványokhoz és adattárhoz, valamint egyéb helytörténeti

dokumentumtípusok (állóképek, audiovizuális anyagok, stb.) digitalizálása. Terveink szerint összhangban az országos stratégiával 2025-re Komárom-Esztergom megyében létrehozunk egy korszerű, folyamatosan bővülő helyismereti könyvtári digitális szolgáltatást.